

Młodzieżowy teatr religijny w dwudziestoleciu międzywojennym (1918-1939)

Postawione w tytule zagadnienie mieści się w problematyce teatru amatorskiego. Przytoczmy nieco liczb z tego zakresu.

Jędrzej Cierniak ustalił w 1933/1934 liczbę zespołów teatralnych głównych organizacji młodzieży wiejskiej, straży pożarnych, „Strzelca”, organizacji robotniczych i kulturalnych na 26 000. [...] Chodzi o dziesiątki tysięcy przedstawień [...] na obszarze całej Polski. [...] W przybliżeniu mielibyśmy 1 zespół na 2 000 mieszkańców. Mówi to o takiej gęstości sieci teatrów amatorskich, że chyba można uznać je za czynnik zdolny do oddziaływania na kulturę masową, a nie tylko za marginesową osobliwość¹.

Istniejące - nieliczne zresztą - ogólne opracowania teatru amatorskiego nie uwzględniają teatru religijnego². A jest to - jak wykazały szczegółowe badania niektórych regionów, np. Śląska, diecezji tarnowskiej³ - zjawisko warte zauważenia. Przede wszystkim jako społeczne, w mniejszym stopniu artystyczne. Może z tego właśnie powodu nie przyciągało uwagi teatrologów. Jednak z uwagi na zasięg i społeczne znaczenie nie można go w historii teatru polskiego pominąć milczeniem.

Pierwsze prace z zakresu amatorskiego teatru religijnego powstały w Katolickim Uniwersytecie Lubelskim z inicjatywy i pod kierunkiem prof. dr Ireny Sławińskiej, na prowadzonym przez nią seminarium magisterskim. Liczba ich jest znaczna⁴; znacząca też jest ich waga ze względu na zawartość dokumentacyjną, a to jest przecież najważniejsze, ponieważ stanowi podstawę do wszelkich badań.

---

1 S. ŻÓŁKIEWSKI, *Kultura literacka 1918-1932*, Wrocław 1973, s. 337.

2 Np. J. ZIĘBA, *Ruch teatralny na wsi 1918-1939*, Warszawa 1976; H. T. JAKUBOWSKI, *Teatr "batorski na wsi. Zarys historii*, Warszawa 1978.

3 C. PŁACZEK CSMI, *Teatr religijny na Śląsku w okresie międzywojennym*, „Roczniki Humanistyczne” 29(1981), z. 3, s. 7-73; T. BAŃKOWSKI COr, *Teatr religijny w Tarnowie w XX wieku* tamże, s. 75-133.

4 T. ANTOSZKIEWICZ, *Misterium pasyjne na scenach zawodowych i amatorskich II Rzeczy- pospolitej*, Lublin 1982 (mps BKUL); T. BAŃKOWSKI COr, *Teatr religijny w Tarnowie w XX w.*, Lublin 1978 (mps BKUL); E. BLACHANI, *Oberammergau - zjawisko teatralne i mit Młodej Polski*, Lublin 1977(mps BKUL); J. CZARSKI, *Teatr religijny w Przemyślu (1918-1980)*, Lublin 1981 (mps BKUL); Z. GRZEGORSKI, *Najnowszy teatr religijny w Polsce (1939-1964)*, Lublin 1966 (mps BKUL); I. KRZEMIŃSKA, *Dramat religijny w życiu teatralnym Lublina*, Lublin 1976 (mps BKUL); C. PŁACZEK CSMI, *Teatr religijny na Śląsku w okresie międzywojennym*, Lublin 1972 (mps BKUL); G. WOJCZUK, *Sacrosong. Geneza i rozwój na przykładzie dwóch wybranych sacrosongów - łódzkiego i krakowskiego*, Lublin 1982 (mps BKUL).

Niniejszy artykuł ma przede wszystkim charakter dokumentacyjny. Chcemy w nim przedstawić jeden z nurtów badań prowadzonych w Pracowni Katedry Dramatu i Teatru KUL-u. W roku akademickim 1981/82 praca ta polegała na kwerendzie czasopiśmienniczej i rejestracji teatraliów zawartych w czasopismach II Rzeczypospolitej.

W zakresie czasopism wydawanych przez organizacje religijne uwzględniono następujące:

„Scena Oświatowa”. Miesięcznik instruktażowy dla działaczy amatorskiego teatru religijnego, zawierający - jak głosi podtytuł - „drobne urozmaicenia na przedstawienia, zebrania, wycieczki oraz obozy Katolickich Stowarzyszeń Młodzieży”, Poznań 1934-1939;

„Kierownik Stowarzyszeń Młodzieży”. Czasopismo członków Zarządu Stowarzyszeń Młodzieży Polskiej w Poznaniu, Poznań 1922-1939;

„Młoda Polka”. Pismo adresowane do młodzieży żeńskiej, red. Z. Ozdowska, Poznań 1920-1939;

„Przyjaciel Młodzieży”. Pismo Stowarzyszeń Młodzieży Polskiej (od 1936 r. miesięcznik Katolickiego Związku Młodzieży Męskiej), Poznań 9: 1918 - 30: 1939;

„Pod znakiem Maryi”. Miesięcznik Związku Sodalicyj Mariańskich uczniów szkół średnich w Polsce, Zakopane 1920/21-1938/39;

„Młody Las”. Miesięcznik dla młodzieży. Pismo Krucjaty Eucharystycznej, Kraków 1938-1939;

„Młodzież Katolicka”. Kwartalnik (od 1933 r. dwumiesięcznik, od 1936 r. miesięcznik) Katolickiej Młodzieży Akademickiej, Warszawa 1932-1939;

„Okólnik Związku Stowarzyszeń Młodzieży Polskiej”, Wilno 1926;

„Związek Stowarzyszeń Młodzieży Polskiej, Okólnik”, Lublin 1923-1933.

Przejrano również pisma wydawane przez zakłady naukowe zakonne: urszulańskie „Dziś i Jutro”. Pismo dla młodzieży żeńskiej (Kraków 1925-1937) oraz jezuicki „Przegląd Chyrowski”.

Kwerendą objęto także niektóre pisma diecezjalne⁵. Kwerenda ta jest oczywiście niepełna. Jak wiadomo, *Bibliografia katolickich czasopism religijnych w Polsce 1918-1944*⁶ obejmuje aż 1005 pozycji. Toteż przejście wszystkich czasopism przechodzi możliwości jednej osoby. Zresztą nie jest to potrzebne, gdyż nie wszystkie czasopisma zawierają interesujące nas materiały.

W poszukiwaniach nie ograniczono się jedynie do czasopism religijnych. Sięgnięto również do pism świeckich - szkolnych i pedagogicznych, by sprawdzić, jak przedstawiała się sytuacja teatru szkolnego i jego repertuaru, czy były w nim zawarte treści religijne. Kwerendą objęto: „Teatr w Szkole”, „Gimnazjum”, „Polonistę”, „Przegląd Pedagogiczny”, „Neofilologa”, „Oświatę i Wychowanie”, „Sprawy Nauczycielskie”, „Muzeum”, „Kalendarz Nauczycielski”, „Dziennik Urzędowy Kuratorium Okręgu Szkolnego Lubelskiego”, „Dziennik Urzędowy Okręgu Szkolnego Wileńskiego”. Dokładniejszych badań nad teatrem szkolnym jednak zaniechano, gdyż powstawała

5 „Życie Katolickie” (Łuck) 1930-1939; „Tygodnik Polski” (Włocławek) 1933-1939.

6 *Bibliografia katolickich czasopism religijnych w Polsce 1918-1944*, oprac. i red. Z. Zieliński, Lublin 1981.

na ten temat praca magisterska⁷.

Komentując wykorzystane źródła należy stwierdzić, że zawierają one teatralia różnego typu. Są wśród nich artykuły treści ogólnej o celu i zadaniach teatru, są także informacje praktyczne, instruktażowe dla organizatorów - z zakresu inscenizacji, scenografii, charakteryzacji itp. Najciekawsze są jednak materiały repertuarowe. Jak wiemy, w dwudziestoleciu międzywojennym szczególnie dbano o to, by licznie powstające i prężnie działające zespoły miały odpowiednio bogatą bazę repertuarową. Wychodziło w tym czasie wiele specjalnych serii wydawniczych.

Inne teatralia, jakie możemy znaleźć w czasopismach, to informacje o spektaklach, zazwyczaj w formie krótkich notatek, rzadziej - obszerniejszych sprawozdań. Materiały repertuarowe w czasopismach to przede wszystkim gotowe scenariusze widowisk czy wieczornic z okazji różnych uroczystości: religijnych, państwowych, organizacyjnych czy zakładowych. Co zawierały owe scenariusze? Były to - używając ówczesnej terminologii - „deklamacje chórowe” i „solowe”, „deklamacje uscenizowane”, „fragmenty dramatyczne”, „obrazki sceniczne”, „dialogi”, „scenki”, „żywe obrazy”. Występują one bądź jako formy samodzielne, bądź w najróżniejszych kompozycjach. Spotykamy też teksty dramatyczne niewielkich rozmiarów, najczęściej jednoaktówki, autorstwa pisarzy popularnych. Jest to znalezisko ważne, gdyż wiele z tych tekstów pozostaje w zapomnieniu i nie znajdują ich bibliografowie.

Spośród tekstów religijnych⁸ na pierwszym miejscu pod względem liczby sytuują się jasełka (z innymi materiałami Bożonarodzeniowymi i noworocznymi), utwory hagiograficzne i maryjne. Wśród tych ostatnich uwidacznia się kult Niepokalanej, Królowej Polski oraz Matki Bożej Zielnej.

Bohaterami tekstów hagiograficznych są: Św. Stanisław Kostka, św. Jan Bosco, św. Bernadetta, św. Józef, św. Michał, św. Antoni Padewski, św. Teresa od Dzieciątka Jezus, św. Andrzej Bobola, św. Dorota, ks. Piotr Skarga. Spotykamy też scenariusz poświęcony kilku świętym i błogosławionym Polkom: Salomei, Kindze, Jadwidze Śląskiej, Bronisławie, królowej Jadwidze i Jolancie⁹. Można tu wymienić także tematy martyrologiczne: unitów¹⁰ i prześladowania chrześcijan w Meksyku¹¹.

Utwory ku czci Chrystusa to przede wszystkim misteria Wielkiego Tygodnia oraz teksty poświęcone Chrystusowi Królowi. Znaleziono także scenariusz widowiska na 1900 rocznicę Odkupienia¹².

Spośród innych tematów ewangelicznych spotykamy: rzeź niewiniątek¹³, miłosierny

---

7 Podczas redakcyjnego opracowywania artykułu okazało się, że praca ta nie zostanie ukończona.

8 Zob. aneks.

9 *Usłysz, Królowo! Fragment sceniczny*, „Młoda Polka” 11(1930), nr 5, s. 129-130.

10 A. NAGÓRSKA, *Misterium*, „Dziś i Jutro” 5(1929), nr 7, s. 155-158.

11 S. MARIA-ALICJA, *Meksyk. Dramat w 6-ciu odsłonach osnuty swobodnie na tle powieści Stefana Incze (Alberta Bangh'i TJ)*, „Życie Katolickie” 8(1937), nr 15-24.

12 *Na Jubileusz Odkupienia*, „Kierownik Stowarzyszeń Młodzieży” 12(1933), nr 4, s. 120.

13 F. ŻUROWSKA, *Pierwsze ofiary. Obrazek sceniczny*, „Młoda Polka” 5(1924), nr 10-H. s. 194-196; J. FURMANOWA, *Ucieczka do Egiptu. Misterium*, „Życie Katolickie” 10(1939), nr 3, s. 37-38; nr 4, s. 53-54; nr 5, s. 69; nr 6, s. 85-86.

Samarytanin¹⁴, syn marnotrawny¹⁵, panny mądre i głupie¹⁶.

Odrębną grupę stanowią teksty modlitewne - uscenizowane modlitwy¹⁷. Istnieje parę utworów ku czci papieża a także o tematyce misyjnej. Problematykę eschatologiczną reprezentuje tylko jeden utwór, zresztą dawny - *Rozmowa Paniienki ze Śmiercią* K. Miaskowskiego¹⁸.

Czasopisma religijne dla młodzieży zamieszczały także wiele materiałów ku uczczeniu rocznic narodowych: wiktorii wiedeńskiej¹⁹, Konstytucji 3 maja²⁰, powstania styczniowego²¹, odzyskania niepodległości (11 listopada)²², „cudu nad Wisłą”²³, rocznicy śmierci marszałka Piłsudskiego²⁴. W kalendarzu czasopism młodzieżowych spotykamy także Święto Matki²⁵, Święto Lasu²⁶, Dzień Oszczędności²⁷, imieniny prezydenta Rzeczypospolitej²⁸. Sporą grupę tekstów repertuarowych stanowią utwory o własnej organizacji²⁹, także inscenizacje okolicznościowe na różne uroczystości organizacyjne: Święto Młodzieży³⁰, Święto Druhen³¹, Święto Robotnika Chrześcijańskiego³²,

---

14 L. TURKOWSKI, *Miłosierny Samarytanin. Przypowieść Chrystusowa w interpretacji scenicznej*, „Scena Oświatowa” 2(1935), nr 9, s. 70-71.

15 J. FURMANOWA, *Syn marnotrawny. Inscenizacja przypowieści Chrystusowej*, „Życie Katolickie” 5(1934), nr 11, s. 165-166; nr 12, s. 183-184; nr 13, s. 197-198; nr 14, s. 217-219.

16 J. FURMANOWA, *Mądre i głupie. Inscenizacja powieści Chrystusowej o pannach mądrych i głupich*, „Życie Katolickie” 9(1938), nr 5, s. 73-74.

17 Zob. aneks.

18 K. MIASKOWSKI, *Rozmowa Paniienki ze Śmiercią*. [Dialog], „Młoda Polka” 5(1924), nr 3, s. 48.

19 *Na uroczystość sadzenia drzewek* [ku czci króla Jana Sobieskiego], „Kierownik Stowarzyszeń Młodzieży” 12(1933), nr 9, s. 287-294.

20 P. FILIPIŃSKI, *Witaj, Majowa Jutrzenko! Obrazek sceniczny w 1 odsłonie*, „Młody Las” 2 (1938/39), nr 17, s. 263-265.

21 Z. KOWALSKA, *Zwycięstwu chwala. Obrazek sceniczny w 1 odsłonie na obchód powstania styczniowego*, „Młoda Polka” 8(1927), nr 1, s. 6.

22 *Polska wolna, niepodległa*, „Kierownik Stowarzyszeń Młodzieży” 7(1928), nr 10, s. 308-310; *ND listopad*, „Kierownik Stowarzyszeń Młodzieży” 13(1934), nr 11, s. 356-358; W. SZALAY-GROELE, *Co to jest Polska? Deklamacja chórowa*, „Scena Oświatowa” 1(1934), nr 2, s. 10-11; F-is, *Nasze dary. Deklamacja chórowa*, „Scena Oświatowa” 1(1934), s. 11-12; E. SŁOŃSKI, *Kto ciebie chciał, ten wierzył... Deklamacja sceniczna*, „Scena Oświatowa” 5(1938), nr 11, s. 86; W. GÓRECKI, *W święto Niepodległości*, „Młody Las” 2(1938/39), nr 5, s. 69-70.

23 *Na 10 rocznicę „Cudu nad Wisłą”*, „Kierownik Stowarzyszeń Młodzieży” 8(1929), s. 164-166.

24 H. TYRANKIEWICZOWA, *Recytacja zespołowa ku czci Śp. marszałka Piłsudskiego*, „Teatr w Szkole” 2(1936), nr 6, s. 155-165.

25 E. PORAJSKA, *Na Święto Matki*, „Teatr w Szkole” 2(1936), nr 8-9, s. 222-226.

26 S. KUŹNAR, *Modlitwa lasu*, „Młody Las” 1(1938/39), nr 5, s. 107-108; M. SABATOWICZ, *Żegnamy cię, lesie! Deklamacja chórowa uscenizowana*, „Scena Oświatowa” 2(1935), nr 7, s. 56.

27 W. SZALAY-GROELE, *Oszczędzajmy nowocześnie! Fragment sceniczny*, „Scena Oświatowa” (1934), nr 1, s. 6-7; F.J., *Karzeł i olbrzym. Dialog*, „Scena Oświatowa” 4(1937), nr 10, s. 78-79.

28 F. KONARSKA, *Imieniny P. Prezydenta*, „Młody Las” 2(1938/39), nr 10, s. 151-153; *W dniu imienin Pana Prezydenta*, „Życie Katolickie” 10(1939), nr 5, s. 77-78.

29 Ks. B. WIERTEL, *Druhny. Obraz sceniczny w 1 akcie*, „Młoda Polka” 13(1932), nr 9, s. 154-155; FIDELIS, *Druhny górą! Fantazja sceniczna*, „Scena Oświatowa” 4(1937), nr 11, s. 86; F-is, *Wstęp do KSMM. Fragment sceniczny*, „Scena Oświatowa” 4(1937), nr 7, s. 54-56; FIDELIS, *Zostań druhną! Dialog*, „Scena Oświatowa” 3(1936), nr 6, s. 46-47; IRGO, *Szkoła życia. Fragment sceniczny*, „Scena Oświatowa” 2(1935), nr 2, s. 13-14; JAGIENKA SPOD LUBLINA, *Jak uczy KSM. Deklamacja chórowa*, „Scena Oświatowa” 2(1935), nr 8, s. 61.

30 T. ZAGAŃCZYK, *Naprzód, młodzi! Deklamacja chórowa uscenizowana*, „Scena Oświatowa” 2(1935), nr 10, s. 75; W. SZALAY-GROELE, *Dla przyszłości. Deklamacja chórowa*, „Scena Oświatowa” 1(1934), nr 2, s. 14-15.

31 *Święto Druhen*, „Kierownik Stowarzyszeń Młodzieży” 9(1930), nr 5, s. 91-94; *Na „Święto Druhen”*, „Kierownik Stowarzyszeń Młodzieży” 10(1931), nr 4, s. 121-123.

32 *Na święto robotnika katolickiego*, „Kierownik Stowarzyszeń Młodzieży” 10(1931), nr 5, s. 156-157.

imieniny prezeski³³, imieniny patronki³⁴, „rycerskie pasowanie” na druha SMP³⁵, pożegnanie rekrutów, wieczór sylwestrowy, zabawa taneczna.

Warto zwrócić uwagę na obecność w czasopismach tekstów propagujących sport³⁶, higienę³⁷, czytelnictwo³⁸, nowoczesne rolnictwo³⁹, trzeźwość⁴⁰, oraz podnoszących problemy: bezrobocie⁴¹, obrony Polaków przed „żywołem żydowskim w handlu”⁴². Są także inscenizacje dydaktyczne - żartobliwe scenki piętnujące różne wady ludzkie: plotkarstwo, kłamstwo, skąpstwo, rozrzutność itp.

Czasopisma propagowały też tematykę regionalną. Zamieszczały scenariusze widowisk opartych na obyczajach ludowych⁴³.

Już w związku z samą prezentacją propozycji repertuarowych ujawnia się problem celu i zadań teatru młodzieżowego, którego tworzenie nie było celem samym w sobie. Dzieło sztuki, jakim jest spektakl, nie stanowiło pierwszoplanowego celu organizatorów teatru religijnego. Działalność tego teatru ukierunkowano na treści pozaartystyczne. Przytaczając tytuł jednego z licznych artykułów o zadaniach teatru amatorskiego, możemy określić ten teatr jako „aktualne zagadnienie wychowawcze”⁴⁴.

Teatr organizacji młodzieżowych i teatr szkół zakonnych miał być przede wszystkim jednym z elementów wychowania religijnego. Miał włączać młodzież w rytm roku liturgicznego i we wspólne przeżywanie treści związanych z jego okresami, miał angażować w życie Kościoła powszechnego. Zapoznawał młodzież z życiem świętych i błogosławionych i stawiał określone wzory osobowe do naśladowania, aranżował wspólną modlitwę. Teatr młodzieżowych organizacji religijnych miał służyć także wychowaniu patriotycznemu i obywatelskiemu.

Przyjrzyjmy się teraz, jak wyglądało życie teatralne zespołów młodzieżowych. Będziemy się

---

33 M. KUKAWSKA, *Na imieniny prezeski. Inscenizacja*, „Scena Oświatowa” 5(1938), nr 1, s. 8.

34 K.N., *Imieniny patronki*, „Młoda Polka” 7(1926), nr 2, s. 31; nr 3, s. 47.

35 M. SABATOWICZ, *Rycerskie pasowanie*, „Kierownik Stowarzyszeń Młodzieży” 12(1933), nr 10, s. 322-323.

36 L. TURKOWSKI, *Sport tak i owak*, „Scena Oświatowa” 2(1935), nr 5, s. 36-40.

37 L. TURKOWSKI, *Na zdrowie. Skecz*, „Scena Oświatowa” 3(1936), nr 3, s. 18-21; TENŻE, *W zdrowym ciele - zdrowy duch!*, „Kierownik Stowarzyszeń Młodzieży” 8(1929), nr 5, s. 117-121.

38 *Prośba ksiązek. Fragment sceniczny*, „Scena Oświatowa” 1(1934), nr 3, s. 18.

39 Np. *Kukurydza, kukurydza*. [Materiały do inscenizacji], „Kierownik Stowarzyszeń Młodzieży” 7(1928), nr 4, s. 122-127.

40 H. JAKOWSKA, *Trzeźwość warunkiem dobrobytu. Fragment sceniczny*, „Scena Oświatowa” 5(1938), nr 1, s. 4-7; TAŻ, *Ogień w ustach*, „Kierownik Stowarzyszeń Młodzieży” 8(1929), nr > s. 22-27; TAŻ, *Precz z wódką*, „Kierownik Stowarzyszeń Młodzieży” 9(1930), nr 2, s. 20-21; T *Do walki o trzeźwość narodu!*, „Kierownik Stowarzyszeń Młodzieży” 10(1931), nr 2, s. 18-19.

41 L. TURKOWSKI, *Jak lepiej? Dialog*, „Scena Oświatowa” 2(1935), nr 7, s. 55.

42 H. JAKOWSKA, *Swój - do swego - po swoje! Rewia*, „Scena Oświatowa” 4(1937), nr 4, s. 29; TAŻ, *Handel... handel... Skecz*, „Scena Oświatowa” 6(1939), nr 5, s. 36-39.

43 M. SABATOWICZ, *W noc św. Jana. Deklamacja chórowa uscenizowana*, „Scena Oświatowa” 2(1935), nr 6, s. 47; E. OLESKA, *Wyzwoliny. Fragment sceniczny*, „Scena Oświatowa” 2(1935), nr 1, s. 4-8; S. SIATKOWSKA, *Gaik-Maik. Widowisko ludowe*, „Scena Oświatowa” 3(1936), nr 4, s. 27-30; M. SZPADKOWSKA, *Hej, kulig, kulig! Inscenizacja ludowa*, „Scena Oświatowa” 4(1937), nr 1, s. 6-7; M. TURSKA, *Nasze wróżby. Fragment sceniczny*, „Scena Oświatowa” 4(1937), nr 4, s. 29; M. SABATOWICZ, *Odmlodzony karnawał. Fragment sceniczny*, „Scena Oświatowa” 2(1935), nr 2, s. 11-13; M. SABATOWICZ, *Prucki. Sztuka w 1 akcie*, „Scena Oświatowa” 1(1934), nr 3, s. 22-24; nr 4, s. 28-31; A. MARYŃSKA, *Pieprzowiny. Inscenizacja zwyczaju ludowego*, „Teatr w Szkole” 2(1936), nr 6, s. 165-169.

44 B. POCHMARSKI, *Teatr szkolny jako aktualne zagadnienie wychowawcze*, „Przegląd Pedagogiczny” 56(1937), nr 19, s. 295-299.

starać odtworzyć je na podstawie informacji prasowych (jest to oczywiście źródło niepełne). Większość notatek nie spełnia wymogów pełnej informacji o spektaklu, tj. zawierającej tytuł i podtytuł utworu, autora, datę premiery, liczbę spektakli, nazwisko reżysera i innych twórców. Nie zawierają też danych, pozwalających odtworzyć, choćby w przybliżeniu, kształt sceniczny czy charakter i założenia inscenizacji. Sprawozdania z inscenizacji należą do zapisów zupełnie wyjątkowych⁴⁵.

Notatki prasowe wymieniają niekiedy twórców spektakli (często bez nazwisk). Przeważnie były to nauczycielki, profesorowie szkół średnich, księża, zakonnice, katechetki, organiści, a dopiero w dalszej kolejności instruktorzy organizacyjni. Niejednokrotnie korzystano z utworów znanych poetów, np. Asnyka, Kochanowskiego, Przerwy-Tetmajera, Rydla.

Spektakle odbywały się w salach parafialnych, diecezjalnych, na plebaniach, w remizach strażackich, w salach „Sokoła”, w salach domów ludowych, domów żołnierza, w salach szkolnych, kinowych, a tam, gdzie nie było żadnej odpowiedniej sali, nawet w stodołach. Spotykamy też piękne spektakle plenerowe - nad Wisłą we Włocławku, nad Gopłem, na Wawelu, w dworskich ogrodach.

Grywano z okazji świąt i różnych uroczystości kościelnych, a więc na św. Stanisława, Św. Józefa, Boże Ciało, Zielone Świątki, I Komunię Św., jubileusze kapłańskie, akademie papieskie.

Jednym z motywów organizowania spektakli było zebranie odpowiednich funduszków, które przekazywano na różne cele, np. na klasztor, na remont kościoła, na sztandar, na powodzian, na bezrobotnych.

Jak przedstawiał się repertuar? Okazuje się, że materiały zamieszczane w czasopismach były wykorzystywane w bardzo nikłym stopniu. Organizatorzy teatru woleli sięgać po utwory pełnospektaklowe czy dokonywać adaptacji. Co grywano najchętniej? Największym powodzeniem cieszyły się komedie. W zebranych materiale znaleziono 140 inscenizacji komedii, 77 dramatów hagiograficznych, 68 jasełek, 40 utworów patriotycznych, 26 Maryjnych, 25 fantastycznych (baśni), 18 o Chrystusie Królu, 4 wielkanocne, 3 misyjne i 3 o papieżu. Jak widzimy, statystyka ta różni się od struktury propozycji repertuarowych czasopism religijnych. Pierwsze miejsce komedii i duża liczba utworów fantastycznych świadczy o zapotrzebowaniu społecznym na tego rodzaju widowiska; potwierdza odczuwanie ludycznego charakteru teatru. Drugie miejsce utworów hagiograficznych (a pierwsze wśród sztuk religijnych) świadczy o zapotrzebowaniu na wzorce osobowe, jakie ten typ dramatu w sobie zawiera.

Znikoma liczba utworów o własnej organizacji dowodzi, iż amatorzy odrzucali model teatru propagandowego. Należy jednak podkreślić, że teatr włączał się jednak do wielu akcji społecznych. Najważniejszą z nich była oczywiście sprawa trzeźwości.

Jednym ze sposobów propagandy prohibicji [...] były amatorskie przedstawienia teatralne. [...]

---

45 S. M. R., *Żywy różaniec. Opis inscenizacji wykonanej w klasztorze Sióstr Niepokalanek w Nowym Sączu 12 paźdz. 1935 r.*, „Scena Oświatowa” 3(1936), nr 10, s. 78-79.

W czasie największego napięcia walki z alkoholem napisano specjalnie [...] sztukę pt. *Wesele góralskie*. Pod okiem wytrawnych członków Patronatu [...] występowała nasza młodzież z tą sztuką kilka razy [...] w Poznaniu, w Żywcu, w Zakopanem, a ostatnio w Warszawie, gdzie po złożeniu hołdu P. Prezydentowi spotkał nas wielki zaszczyt, bo zostaliśmy zaproszeni na zamek z *Weselem*, gdzie odegrano je w obecności P. Prezydenta, jego małżonki i całego korpusu dyplomatycznego⁴⁶.

Teatr służył sprawie trzeźwości nie tyle poprzez ukazywanie na scenie określonych treści, ile poprzez wszystkie swoje działania, szczególnie przy tworzeniu spektaklu. Wspólna praca, a więc omawianie sztuki, próby, szycie kostiumów były doskonałym sposobem pożytecznego spędzania czasu przez młodzież. Kształciły ją. Tu młodzież poznawała historię Polski, klasykę literatury polskiej, bogactwo języka, zdobywała wiele umiejętności praktycznych. Zwracano uwagę, że praca w teatrze ma duże walory wychowawcze: uczy obowiązkowości, wyrobienia towarzyskiego i społecznego, uwrażliwia na piękno, przyczynia się do „pogłębiania duszy ludzkiej”⁴⁷. Podkreślano także rekreacyjną stronę teatru i jej znaczenie dla młodzieży. „Teatry amatorskie wnoszą przede wszystkim w życie zespołu moment rozrywki. Rozrywki kształcącej, nie będącej li tylko bezmyślną zabawą, lecz przeciwnie - połączonej z pewnym trudem. Trud ten podejmowany jest na wesoło, samorzutnie i to stanowi o dużym jego uroku”⁴⁸.

Jest to znakomity „wypoczynek psychiczny”. Inny moment dodatni przedstawień amatorskich to zżycie się, zgranie zespołu. „Nic tak nie łączy, jak te wesołe chwile razem przeżyte na próbach [...] samo przedstawienie pełne wspólnych wzruszeń, załamań i triumfów”⁴⁹.

Właśnie z racji ważnych funkcji społecznych, jakie pełnił, teatr amatorski powinien być przedmiotem dalszych badań.

---

46 Młoda Podhalanka, *Młoda Polka w walce z alkoholizmem*, „Młoda Polka” 12(1931), nr 2, s. 21.

47 Z. OZDOWSKA, *Przedstawienia i wieczornice*, „Kierownik Stowarzyszeń Młodzieży”⁷(1928), nr 2, s. 41-42; zob. też: I. GOMBROWICZ, *Dookoła przedstawień w SMP*, „Kierownik Stowarzyszeń Młodzieży” 13(1934), nr 5, s. 133-134.

48 M. SKARZYŃSKA, *Co nam daje teatr amatorski?* „Scena Oświatowa” 15(1936), nr 9, s. 261-263.

49 Tamże.

ANEKS

TEKSTY RELIGIJNE W CZASOPISMACH

Jaselka

1. *Anielska kołysanka (Staropolska kolęda uscenizowana)*, „*Młoda Polka*” 5(1924), nr 12, s. 217-218.
2. BELZA W., *Niby kolęda. Uscenizowała K. Baumówna*, „*Kierownik Stowarzyszeń Młodzieży*” 5(1926), nr 12, s. 328-329.
3. CZERKAWSKA M., *Pastorałka*. [Krótka inscenizacja], „*Kierownik Stowarzyszeń Młodzieży*” 5(1926), nr 12, s. 324-325.
4. CZESKA-MACZYŃSKA M., *Hold Jezusowi*. [Inscenizacja], „*Kierownik Stowarzyszeń Młodzieży*” 11(1932), nr 11, s. 343-345.
5. CZESKA-MĄCZYŃSKA M., *W Chrystusową Noc*. [Inscenizacja], „*Kierownik Stowarzyszeń Młodzieży*” 5(1926), nr 12, s. 326-328.
6. *Drobne materiały [jasełkowe]*, „*Kierownik Stowarzyszeń Młodzieży*” 6(1927), nr 12, s. 349-350.
7. DYNOWSKA M., *Narodził się w szopce... Fragment sceniczny*, „*Scena Oświatowa*” 1(1934), nr 3, s. 19-20.
8. DYNOWSKA M., *Z Nowym Rokiem. Fragment sceniczny*, „*Scena Oświatowa*” 1(1934), nr 3, s. 20-21.
9. GŁASZCZYKÓWNA M., *Nowy Rok. Fragment sceniczny*, „*Młoda Polka*” 9(1928), nr 1, s. 31.
10. *Gwiazdka w ognisku. [Scenariusz uroczystości opłatkowej]*, „*Kierownik Stowarzyszeń Młodzieży*” 7(1928), nr 12, s. 363-368.
11. *Gwiazdkowe żywe obrazy*, „*Młoda Polka*” 1921), nr 12, s. 133-134.
12. J.R., *Dziewczynka z zapalkami. Baśń noworoczna uscenizowana*, „*Kierownik Stowarzyszeń Młodzieży*” 5(1926), nr 12, s. 325-326.
13. JAGIENKA SPOD LUBLINA, *Choinka w ognisku. Fragment sceniczny*, „*Scena Oświatowa*” 2(1935), nr 12, s. 93-95.
14. JAKOWSKA H., *Nowy Rok. Dialog*, „*Scena Oświatowa*” 4(1937), nr 12, s. 95.
15. JAKOWSKA H., *U źlóbka. Deklamacja chórowa uscenizowana*, „*Scena Oświatowa*” 2(1935), nr 12, s. 95.
16. ŁADOSZ H., *Inscenizacja kolędy ludowej do wykonania zespołowego*. „*Teatr w Szkole*” 1(1934), nr 3, s. 57-59.
17. MAJERSKA Z. M., *Kwiaty polskie w Betleemskiej stajence*, „*Kierownik Stowarzyszeń Młodzieży*” 5(1926), nr 12, s. 323-324.
18. *Marja światu dała Syna*, „*Młoda Polka*” 7(1926), nr 11, s. 174-175.
19. *Mizerne, ciche. Obrazek sceniczny*, „*Młoda Polka*” 5(1924), nr 10-11, s. 197-200.
20. MORDAWSKA Z., *W darze Bożemu Dzieciątku (Jaselka w 2 odsł.)*, „*Młody Las* 1(1938), nr 1, s. 17-18.
21. *Na wieczornicę gwiazdkową. [Scenariusz]*, „*Kierownik Stowarzyszeń Młodzieży*” 9(1930), nr 12, s. 284-285.
22. *Prezenty [gwiazdkowe]. Dialog*, „*Młoda Polka*” 3(1922), nr 12, s. 187-190.

23. RUFFER J., *W błogich promieniach gwiazdy betlejemskiej. Inscenizacja*. Insc. M. Szpadkowska, „Scena Oświatowa” 5(1938), nr 12, s. 92-93.
24. S. MARIA-ALICJA, niepokalanka, *Jaselka w 4 aktach*, „Życie Katolickie” 9(1938), nr 43, s. 691-692; nr 44, s. 707-708; nr 45, s. 725-726; nr 46, s. 739-740; nr 47, s. 757-758.
25. SABATOWICZ M., *Z gwiazdę trzykrólową. Fragment sceniczny*, „Scena Oświatowa” 2(1935), nr 11, s. 84-86.
26. SZPADKOWSKA M., *Boże Narodzenie. Jaselka*, „Scena Oświatowa” 3(1936), nr 12, s. 90-92.
27. Tad. Krasz., *Jaselka*, „Kierownik Stowarzyszeń Młodzieży” 8(1929), nr 12, s. 288-289.
28. WITKÓWNA Z., *WILIA. INSCENIZACJA*, „SCENA OŚWIATOWA” 5(1938), NR 9, s. 68.
29. WOLNIEWICZÓWNA C., *W dniu wigilijnym. Jednoaktówka*, „Młoda Polka” 2(1921), nr 11, s. 125-128; nr 12, s. 141-144.
30. *W Betleemie. Deklamacja chórowa z partiami solowymi*, „Młoda Polka” 3(1922), nr 11, s. 167-168.
31. WIECZOREK P., ks., *Po kolędzie. Jaselka dla kolędników*, „Kierownik Stowarzyszeń Młodzieży” 5(1926), nr 12, s. 361-363.
32. ZECHENTER W., *Czemu zapłakało Dzieciątko? Deklamacja chórowa*, „Scena Oświatowa” 4(1937), nr 12, s. 95.

Utwory Maryjne

1. CZESKA-MĄCZYŃSKA M., *Matka Boska Zielna. Deklamacja, chórowa*, „Scena Oświatowa” 3(1936), nr 8, s. 62.
2. CZESKA-MĄCZYŃSKA M., *Najświętszej Patronce w holdzie*, „Kierownik Stowarzyszeń Młodzieży” 11(1932), nr 4, s. 120-122.
3. CZESKA-MĄCZYŃSKA M., *„Oto Matka Twoja...” Deklamacja uscenizowana*, „Kierownik Stowarzyszeń Młodzieży” 12(1933), nr 5, s. 149-150.
4. FRASIK J. A., *Modlitwa najcichsza. Deklamacja chórowa*. Insc. M. Szpadkowska, „Scena Oświatowa” 5(1938), nr 5, s. 64.
5. GŁASZCZYKÓWNA M., *Matka Boska, Królowa Zbóż. Fragment sceniczny*, „Młoda Polka” 11(1930), nr 4, s. 103.
6. *Gwiazda syońskich cór. Fragment z lat dziewczęcych Najświętszej Marii Panny*, „Młoda Polka” 6(1925), nr 5, s. 85-86.
7. HORBACKA A., *Hold Niepokalanej. Inscenizacja*, „Scena Oświatowa” 4(1937), nr 5, s. 39-40.
8. IŁLAKOWICZÓWNA K., *Majowa modlitwa. Deklamacja chórowa uscenizowana*, „Scena Oświatowa” 5(1939), nr 5, s. 34-35.
9. JAGIENKA SPOD LUBLINA, *Tobie - Marjo! Dziewic Królowo! Deklamacja chórowa*, „Młoda Polka” 11(1930), nr 5, s. 110.
10. JAGIENKA SPOD LUBLINA, *Żywy różaniec. Deklamacja chórowa uscenizowana*, „Scenka Oświatowa”

2(1935), nr 9, s. 69-70.

11. JAKOWSKA H., *Królowa Korony Polskiej. Inscenizacja*, „Scena Oświatowa” 5(1938), nr 5, s. 34.
12. JAKOWSKA H., *W hołdzie Maryi. Fragment sceniczny*, „Scena Oświatowa” 4(1937), nr 8, s. 63-64.
13. KONDRATOWICZ L., *Hymn do Matki Boskiej Ostrobramskiej* [uscenizowany], „Kierownik Stowarzyszeń Młodzieży” 6(1927), nr 12, s. 188-189.
14. PLATERÓWNA I., *Najświętsza Panna, małżeństw opiekunka. (Recytacje ilustrowane scenicznymi obrazami)*, „Kierownik Stowarzyszeń Młodzieży” 5(1926), nr 5/6, s. 171-172.
15. *Pokłon Niepokalanej Dziewicy*, „Młoda Polka” 10(1929), nr 12, s. 268-269.
16. S. MARIA KRISTA, niepokalanka, *Calaś piękna jest, Maryjo! Fantazja sceniczna*, „Scena Oświatowa” 4(1937), nr 12, s. 92-94.
17. SABATOWICZ M., *Niepokalana. Deklamacja chórowa uscenizowana*, „Scena Oświatowa” 2(1935), nr 7, s. 59-60.
18. SŁOŃSKI E., *Już ją widzieli idącą. Deklamacja chórowa*. Podział chórowy M. Szpadkowska, „Scena Oświatowa” 5(1938), nr 11, s. 86.
19. TETMAJER K., *Na Anioł Pański. Deklamacja uscenizowana*, „Kierownik Stowarzyszeń Młodzieży” 4(1925), nr 2, s. 117-119.
20. TURSKA M., *Druhny w hołdzie Matce Boskiej. Deklamacja chórowa*, „Scena Oświatowa” 4(1937), nr 8, s. 59-60.
21. *Wieczornica Marjańska*, „Kierownik Stowarzyszeń Młodzieży” 8(1929), nr 4, s. 96-101.

Utwory hagiograficzne

1. BAŁDA L., *Święta Teresa. Fragment sceniczny*, „Scena Oświatowa” 3(1936), nr 9, s. 69.
2. CZESKA-MACZYŃSKA M., *Bernadka. Deklamacja chórowa ascenizowana*, „Scena Oświatowa” 2(1935), nr 9, s. 68-69.
3. *Cześć św. Józefowi*, „Młoda Polka” 7(1926), nr 3, s. 44-45.
4. *Dwie siły. [Scenka o św. Stanisławie Kostce]*, „Kierownik Stowarzyszeń Młodzieży” 8(1929), nr 11, s. 266-268.
5. EFES, *Modlitwa księdza Skargi. Deklamacja chórowa*, „Scena Oświatowa” 3(1936), nr 8, s. 63.
6. EMINUS, *Legenda o św. Dorocie. Fragment sceniczny*, „Scena Oświatowa” 3(1936), nr 6, s. 42-45.
7. JAGIENKA SPOD LUBLINA, *Śmierć św. Stanisława Kostki. Deklamacja chórowa*, „Scena Oświatowa” 2(1935), nr 10, s. 74.
8. JAGIENKA SPOD LUBLINA, *Tredecima do św. Antoniego z Padwy*, „Kierownik Stowarzyszeń Młodzieży” 10(1931), nr 6, s. 187-188.
9. JAKOWSKA H., *Triumf Świętego. [o Andrzejku Boboli]*, Deklamacja chórowa, „Scena Oświatowa” 6(1939), nr 5, s. 34.
10. *Lourdes, obrazek sceniczny w dwóch odsłonach*, „Dziś i Jutro” 4(1928), nr 3, s. 43-46.

11. *Na cześć ks. Bosko*, „*Kierownik Stowarzyszeń Młodzieży*” 13(1934), nr 4, s. 121-123.
12. *Nasz hold w dniu „Święta Młodzieży”*. [O św. Stanisławie Kostce], „*Kierownik Stowarzyszeń Młodzieży*” 10(1931), nr 10, s. 312-313.
13. UJEJSKI K., *Święty Michał. Legenda uscenizowana*, „*Scena Oświatowa*” 3(1936), nr 9, s. 66-68.
14. ZALESKI Z., *O święty wodzu nasz!* [Deklamacja chórowa ku czci Św. Jana Bosco], „*Scena Oświatowa*” 2(1935), nr 4, s. 28-29.

Misteria Wielkiego Tygodnia

1. CZESKA-MĄCZYŃSKA M., *Zmartwychwstanie. Obrazek sceniczny w jednej odślonie*, „*Młody Las*” 2(1938/39), nr 15, s. 231-234.
2. DYNOWSKA M., *Chusta Weroniki*, „*Scena Oświatowa*” 2(1935), nr 3, s. 23-24.
3. JAGIENKA SPOD LUBLINA, *Boża Męka. Deklamacja chórowa*, „*Scena Oświatowa*” 3(1936), nr 4, s. 26.
4. JAMRY J. J., *Triumf Krzyża. Monodeklamacja chórowa*, „*Scena Oświatowa*” 3(1936), nr 10, s. 75.
5. RYDEL L., ASNYK A., *Wieczera Pańska. Deklamacja chórowa ascenizowana*, Insc. M. Romanowska-Popławska, „*Scena Oświatowa*” 6(1939), nr 4, s. 27-28.
6. S. MARIA-ALICJA, *niepokalanka, Emaus. Misterium ewangeliczne w 3-ch odślonach*, „*Scena Oświatowa*” 2(1935), nr 3, s. 19-22.
7. STAŚKO P., *Zmartwychwstanie. Fragment sceniczny*, „*Scena Oświatowa*” 5(1938), nr 3 s. 18-24.

O Chrystusie Królu

1. CZESKA-MĄCZYŃSKA M., *Chryste! Deklamacja uscenizowana*, „*Scena Oświatowa*” 2(1935), nr 3, s. 4.
2. STRAWIŃSKA H., *Na Święto Chrystusa Króla. Deklamacja chórowa uscenizo-* „*Scena Oświatowa*” 2(1935), nr 9, s. 67-68.
3. SZAFRANÓWNA M., *Króluj nam, Chryste! Inscenizacja*, „*Scena Oświatowa*” 4(1937), nr 10, s. 76-77.
4. SZPADKOWSKA M., *Ku czci Chrystusa-Króla. Deklamacja chórowa*, „*Scena Oświatowa*” 5(1938), nr 10, s. 76.

Ku czci papieża

1. *Ty jesteś OPOKA. Deklamacja chórowa*, „*Scena Oświatowa*” 2(1935), nr 1, s. 3-4.
2. FURMANOWA J., *Żal [po śmierci papieża Piusa XI]*, „*Życie Katolickie*” 10(1939) nr 8, s. 120.
3. SZAFRANÓWNA M., *MODLITWA W INTENCJACH OJCA ŚWIĘTEGO PIUSA XI. DEKLAMACJA CHÓROWA*, „*SCENA OŚWIATOWA*” 5(1938), NR 2, s. 14.
4. *Ż., Przed wodzem*, „*Młody Las*” 2(1938/39), nr 11, s. 166-167.

Misyjne

1. CZESKA-MĄCZYŃSKA M., *Czarne pisklęta. Obrazek sceniczny w 3 odsłonach*, Kierownik Stowarzyszeń Młodzieży” 6(1927), nr 10, s. 248-252.
2. *Nieśmy światło!*, „Kierownik Stowarzyszeń Młodzieży” 8(1929), s. 193-195.

Modlitwy

1. CZESKA-MĄCZYŃSKA M., *Przyjdź, Królestwo Twoje! Deklamacja uscenizowana*, „Scena Oświatowa” 3(1936), nr 10, s. 77.
2. *Hymn narodów na XXIV Międzynarodowy Kongres Eucharystyczny w Budapeszcie. Deklamacja chórowa*, przekł. S. Miłaszewskiego. Insc. M. Szpadkowska, „Scena Oświatowa” 5(1938), nr 10, s. 74-76.
3. KOCHANOWSKI J., *Hymn do Boga. Deklamacja chórowa*. Insc. M. Romanowska- Popławska, „Scena Oświatowa” 6(1939), nr 1, s. 8.

Pierwodruk: *Młodzieżowy teatr religijny w dwudziestoleciu międzywojennym*, [w:] *Dramat i teatr sakralny*, red. Irena Sławińska, Wojciech Kaczmarek, Waldemar Sulisz i Maria Barbara Stykova, Lublin: Redakcja Wydawnictw KUL 1998, s.285-300.